

موانع موجود در پیشبرد صنعت نفت

خرگوش یا لاک پشت

تصمیم‌گیری راهبردی و تعهد به آن، نیازی بنیادی برای صنعت نفت کشور به حساب می‌آید.

صنعت نفت ایران، همواره از نقشی اساسی در ترسیم معادلات بازارهای جهانی نفت برخوردار بوده است. ایران به عنوان دومین دارنده بیشترین ذخایر اثبات شده نفت دنیا بعد از عربستان سعودی، سومین صادرکننده بزرگ نفت به بازارهای جهانی (بعد از روسیه و عربستان سعودی) و چهارمین تولیدکننده بزرگ نفت دنیا (بعد از عربستان سعودی، ایالات متحده آمریکا، و روسیه)، همواره کانون توجه تحلیلگران بازار و صنعت نفت بوده است و این نقش، طی سال‌های اخیر، با افزایش قیمت‌های جهانی نفت و تبدیل انرژی به یکی از مهمترین موضوعات مطرح در عرصه معادلات بین‌المللی پُررنگ‌تر شده است.

در عرصه داخلی نیز صنعت نفت ایران، مهمترین منبع تأمین درآمدهای ارزی کشور و نقطه اصلی اتکای بودجه دولت است. گفتنی است، صنعت نفت مسؤلیت تأمین ۷۰ میلیارد دلار درآمد ارزی کشور در سال ۸۶ را عهده‌دار بوده است. درآمدهای ارزی مهمترین (و تقریباً تنها) منبع تأمین نیازهای توسعه‌ای اقتصاد ایران محسوب می‌شود. این صنعت از نظر ارتباط با صنایع داخلی نیز موتور محرکه اقتصاد ملی محسوب می‌شود.

اهداف چشم‌انداز

حفظ سطح تولید نفت و گاز و ارتقای ظرفیت‌های مزبور برای ارتقای جایگاه جمهوری اسلامی ایران در بازارهای جهانی نفت و انرژی از مهمترین اولویت‌های صنعت نفت کشور است. این در شرایطی است که علاوه بر لزوم افزایش ظرفیت‌های صادراتی کشور، وزارت نفت، مسؤلیت برنامه‌ریزی برای جبران اُفت حدوداً ۸ درصد تولید از میادین قدیمی نفت کشور (حدود ۳۵۰ هزار بشکه در روز) را نیز برعهده دارد. براساس برنامه‌ارایه شده‌ای از سوی غلامحسین نوذری، وزیر نفت، افزایش ظرفیت تولید نفت از روزانه ۴/۲ میلیون بشکه در حال حاضر به ۴/۵ میلیون بشکه در سال ۸۸ (ضمن جبران اُفت طبیعی تولید سالانه)، از مهمترین طرح‌های صنعت نفت در سال‌های آینده است. براساس برنامه‌وزیر نفت، نیازهای سرمایه‌گذاری در صنعت نفت کشور در اقیانوس ۱۴۰۳ رقمی معادل ۴۷۲ میلیارد دلار برآورد شده است. تجهیز این میزان از منابع مالی و اجرای سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری از سرمایه‌گذاری‌های صورت گرفته در این رهگذر، مستلزم برخورداری از یک مکانیزم کارآمد تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری است.

از سوی دیگر، مشکل صنعت نفت را نباید تنها به تأمین منابع مالی لازم برای اجرای پروژه‌های جدید محدود کرد. صنعت انرژی در مقیاس کلان و صنعت نفت به تبع

۶۰۰ میلیارد متر مکعب در سال برساند و بیش از ۲۵ سال این تولید رویایی را ادامه دهد. البته چنین تولیدی زمانی میسر خواهد شد که صنعت نفت و گاز ایران مجهز به فن‌آوری روز و عاری از تنش‌ها و چالش‌های سیاسی شود و فضای مناسب برای سرمایه‌گذاری‌های جهانی در صنعت نفت و گاز ایران به وجود آید.

پالایش و انتقال گاز

عدم توانایی در پالایش گاز و انتقال آن به مناطق شمالی کشور، یکی دیگر از دلایل مهم بروز بحران کمبود گاز در زمستان گذشته در ایران بود. قطع واردات گاز از ترکمنستان، برگسترگی و عمق بحران کمبود گاز سال گذشته در ایران افزود. در حال حاضر ایران صاحب ۱۵ واحد فرآوری و پالایش گاز طبیعی با ظرفیت کلی ۴۵۰ میلیون متر مکعب در روز می‌باشد.

بدون شک تولید بیشتر، مستلزم احداث واحدهای فرآوری و پالایش بیشتری می‌باشد. همچنین فازهای فعال میدان‌های عظیم پارس جنوبی (این میدان‌های گازی بیش از ۲۰ فاز دارد) هر یک مجهز به واحد فرآوری منحصر به خود می‌باشند. فاز دوم پالایشگاه گاز پارس (Persian Gas Refinery) که قرار بود در اوایل سال ۲۰۰۷ به بهره‌برداری برسد، همچنان در مراحل ساخت و تکمیل به سر می‌برد. چنین محدودیتی در بخش فرآوری و پالایش، تولید گاز ایران را به شدت آسیب‌پذیر ساخته است و می‌توان گفت، هیچ تضمینی برای تولید مستمر و مداوم گاز در ایران وجود ندارد و به همین دلیل است که در ژانویه ۲۰۰۸ وزیر نفت اعتراف کرد که اگر ذخایر کشف شده در جنوب کشور باز هم افزایش یابند، به دلیل مشکلات فرآوری و انتقال، ما همچنان شاهد مشکل کمبود گاز در مناطق شمالی کشور خواهیم بود. گاز طبیعی تولید شده در میدان‌های گازی جنوبی کشور به همراه گاز فرآوری و پالایش شده با ۴ خط لوله اصلی (IGAT 1-4) به مرکز و شمال ایران منتقل می‌شود. ظرفیت کلی انتقال این ۴ شاه لوله حدود ۳۶۰ میلیون متر مکعب در روز (۱۳۰ میلیارد متر مکعب در سال) می‌باشد. همچنین یک خط لوله بزرگ گاز تولید شده در میدان‌های گازی خانگیران در شمال شرقی کشور را به شهرهای شمالی و حوزه دریای خزر می‌رساند. مناطق جنوب شرقی، هم‌اکنون وارد شبکه ملی انتقال گاز ایران شده است و خطوط انتقال گاز از میدان‌های گازی این منطقه همچون میدان‌های گازی آغار و دالان، می‌توانند گاز تولید شده در منطقه جنوب شرقی ایران را به مناطق مرکزی و شمالی کشور برسانند. ظرفیت شبکه ملی گازرسانی ایران با در نظر گرفتن خطوط انتقال گاز محلی و حلقه‌های تشکیل‌دهنده شبکه، در حال حاضر برابر با ۴۶۰ تا ۴۸۰ میلیون متر مکعب در روز است. این در حالی است که نیاز داخلی به سرعت در حال افزایش است و در صورت عدم توجه از سوی کارشناسان و مقامات، ممکن است بحران کمبود گاز یک‌بار دیگر در روزهای سرد و کشنده زمستان، گریبانگیر ایران شود. ■

بسیار بالا به چاه‌های نفت به منظور تسهیل استخراج، تولید برق و تأمین خوراک صنایع تولید فرآورده‌های گازی می‌باشد. همچنین، ذخایری که تاکنون کشف شده، این امکان را به ایران می‌دهند که حجم قابل توجهی از گاز طبیعی خود را به کشورهای همسایه صادر کند. لازم به ذکر است که حدود ۱۵ درصد ذخایر گازی کشف شده ایران، ذخایر گازی کشف شده در عملیات‌های کشف و حفاری میدان‌های نفتی می‌باشند که تولید گاز طبیعی قابل استفاده از این ذخایر گازی، متناسب و مشروط به ظرفیت تولید میدان‌های نفتی مجاور می‌باشد.

تولید گاز

مهمترین عامل بحران کمبود گاز زمستان گذشته در ایران، ناتوانی کشور در زمینه تولید گاز طبیعی قابل استفاده از ظرفیت‌های گازی موجود است. بنابر برنامه‌های قبلی، عملیات تزریق گاز به شبکه ملی گازرسانی ایران از فازهای ۹ و ۱۰ پارس جنوبی تا پیش از زمستان سال ۲۰۰۷ باید عملی و محقق می‌شد، که این برنامه هرگز به طور کامل انجام نشد. برنامه تولید گاز از دیگر فازهای پارس جنوبی هم به دلیل مشکلات مالی، ساختاری، سیاسی و مدیریتی تاکنون به طور کامل عملی نشده و با تأخیر روبه‌رو گردیده است. در حال حاضر، نرخ توسعه و بهره‌وری ذخایر گازی کشف شده و به عبارتی ساده‌تر، نرخ افزایش تولید با نرخ افزایش نیازهای داخلی هرگز برابری نمی‌کند و با اختلاف قابل توجهی، کمتر از نرخ افزایش نیازهای داخلی است. ظرفیت تولید گاز در ایران، با توجه به ذخایر عظیم موجود، بسیار فراتر از تولید کنونی می‌باشد. براساس برنامه بلندمدت چشم‌انداز ۲۰ ساله که با نظر مقام [معظم] رهبری تدوین و تصویب شده است، تولید گاز ایران باید از ۱۳۰ میلیارد متر مکعب در سال ۲۰۰۷ به حدود ۴۷۵ میلیارد متر مکعب در سال ۲۰۲۰ افزایش یابد. چنین حجم تولید عظیمی، همه نیازهای داخلی ایران، نیاز طرح‌ها و پروژه‌های جدید اکتشاف و استخراج میدان‌های نفتی و گازی و گاز مورد نیاز برای صادرات به کشورهای همسایه و حتی بازارهای جهانی را تأمین می‌کند. تقریباً نیمی از این تولید رویایی از ذخایر عظیم میدان‌های گازی پارس جنوبی در خلیج فارس، برآورده خواهد گردید. نیمی دیگر هم از میدان‌های گازی ساحلی و دریایی ایران تأمین خواهد شد.

برخی دیگر از پیش‌بینی‌ها و برنامه‌ریزی‌های انجام شده در بخش نفت و گاز ایران، تولید گاز طبیعی ایران در سال ۲۰۲۰ را بیش از ۵۵۰ میلیارد متر مکعب اعلام می‌کند. به این ترتیب، ایران در سال ۲۰۲۰ دومین تولیدکننده بزرگ گاز در جهان خواهد بود. البته کسب رتبه دوم بیشترین تولید در سال ۲۰۲۰ از سوی ایران، مشروط به حجم تولید ایالات متحده در آن زمان می‌باشد. تولید بیشتر گاز نیازمند وجود فضای مناسب و مطمئن سرمایه‌گذاری و تغییرات اساسی ساختاری در صنعت نفت و گاز ایران می‌باشد. با توجه به ذخایر عظیم گازی موجود، ایران می‌تواند تولید خود در سال ۲۰۲۵ را به مرز

آن، از جمله صنایع به شدت تکنولوژی بر محسوب می‌شوند. اهمیت تکنولوژی در این صنعت به گونه‌ای است که برخورداری از سطح بالاتری از تکنولوژی - فرضاً در بخش بالادستی و در حوزه تولید از میادین نفتی - می‌تواند به ایجاد صدها میلیارد دلار ثروت جدید از منابع موجود نفتی در کشور بیانجامد.

نگاه راهبردی به تصمیم‌گیری در صنعت نفت

دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده در افق چشم‌انداز صنعت نفت، نیازمند برخورداری از سیستمی علمی، واقعیت‌نگر، کارآمد و انعطاف‌پذیر در تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری است. طی سال‌های اخیر، سیاست‌گذاری در حوزه صنعت نفت، عمدتاً تابع تغییر و تحولات افراد در مشاغل کلیدی این وزارتخانه، به تبع تغییرات در دولت‌ها بوده است. این امر موجب تغییرات مداوم در نگاه سیاست‌گذاری در بخش نفت کشور شده است. این در شرایطی است که برنامه‌ریزی راهبردی و تعهد به این برنامه‌ها برای صنعت نفت، در کشوری که عنوان دارنده دومین ذخایر اثبات شده نفت و گاز دنیا را به خود اختصاص داده است نیازی بنیادین محسوب می‌شود.

برنامه‌های توسعه و در ادامه آن ارایه سند چشم‌انداز توسعه ۲۰ ساله ملی، بخش‌هایی از اولین اقدامات برای حرکت در این زمینه محسوب می‌شود. هرچند دیدگاه‌های تدوین‌کنندگان برنامه‌های پنج ساله توسعه نیز (به سبب تغییر در گروه طراحان آن)، از همگنی چندانی برخوردار نبوده است، اما مشکل غالب در این زمینه، میزان تعهد مجریان به برنامه‌هایی است که معمولاً به دلیل این که خود در تدوین آن نقش قابل ملاحظه‌ای نداشته‌اند و تعهد چندانی نیز به اجرای آن احساس نمی‌کنند. به این مجموعه باید کم‌کاری‌های موجود در سیستم‌های نظارتی، به خصوص عدم استفاده مجلس شورای اسلامی از ابزارهای نظارتی خود را افزود. مقوله صادرات گاز طبیعی به خارج از کشور از بارزترین نمونه‌های فقدان نگاه منسجم در میان سیاست‌گذاران بخش انرژی کشور در مقاطع مختلف است.

کارگروه ویژه

تصویب طرح‌های کلان صنعت نفت و اخذ مجوزهای تأمین مالی و سرمایه‌گذاری‌های مورد نیاز صنعت نفت در گذشته، از کانال شورای اقتصاد صورت می‌گرفت. این امر، فرایند تصمیم‌گیری در این زمینه را با کندی شدیدی مواجه کرده بود. ضمن این که در شورای مزبور، وزیر نفت تنها عضو نفتی شورا محسوب می‌شد و عملاً تصمیمات صنعت در معرض اظهار نظر دستگاه‌های نه‌چندان مرتبط قرار می‌گرفت. در آبان ماه سال ۸۶ وزیر نفت خبر از تشکیل کارگروه ویژه تصویب طرح‌های صنعت نفت کشور توسط رئیس‌جمهور داد. این کارگروه متشکل از ۹ عضو است که وزیر نفت، معاون امور بین‌الملل وزارت نفت، قائم مقام وزارت نفت و معاون برنامه‌ریزی این وزارتخانه ۴ عضو نفتی این کارگروه را تشکیل می‌دهند. وزرای امور خارجه، صنایع و معادن، اقتصاد و

دارایی، معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور و رئیس سازمان گردشگری و میراث فرهنگی از دیگر اعضای این کارگروه هستند.

سایر عوامل

قانون تحریم‌های ایالات متحد یکی از محدودیت‌های موجود است که صنعت نفت کشور را تحت تأثیر نسبی خود قرار داده است. بر اساس مقررات این قانون که تحت نظارت اداره کنترل دارایی‌های خارجی خزانه‌داری آمریکا اعمال می‌شود، شهروندان ایالات متحد، از تجارت، تأمین مالی یا ارایه هر نوع کالاها و خدماتی که از ایران وارد شده یا به ایران صادر می‌شود و موجب بهره‌مندی صنعت نفت ایران می‌گردد، منع شده‌اند. شهروندان ایالات متحد همچنین از ورود به یا تأیید هر نوع قراردادی که شامل نظارت، مدیریت یا تأمین مالی پروژه‌های توسعه میادین نفتی ایران شود، منع شده‌اند. با وجود علاقه شدید شرکت‌های نفتی بین‌المللی به گسترش مناسبات با صنعت نفت ایران به دلیل پتانسیل‌های کم‌نظیر این بخش، تهدیدهای ایالات متحد

به اعمال تحریم‌های اقتصادی بر علیه این شرکت‌ها، موجب بروز وقفه‌هایی در فرآیندهای تصمیم‌گیری این شرکت‌ها در مناسبات ایشان با تهران شده است. این امر همچنین هزینه‌های سرمایه‌گذاری در پروژه‌های صنعت نفت را افزایش داده است. همچنین، قرار گرفتن صنعت نفت در طوفان رقابت‌های سیاسی داخلی نیز کندی محسوس را در پیگیری مأموریت‌های اصلی این صنعت به خصوص طی سال‌های اخیر به دنبال داشته است.

توجه و تمرکز بیش از حد به برخی از حوزه‌های خاص فعالیت صنعت نفت کشور مانند گازرسانی، در نتیجه بخشی‌نگری برخی از نمایندگان مجلس، در مواردی موجب بروز کندی در سایر مأموریت‌های محوری صنعت نفت کشور و ایجاد اختلال در روند تصمیم‌گیری در صنعت شده است. نقش کمیسیون انرژی مجلس شورای اسلامی در تعدیل خواسته‌های غیرمنطقی برخی از نمایندگان استان‌ها و کمک به پیشبرد طرح‌های کلان صنعت نفت، از طریق رفع عوامل بازدارنده می‌تواند تا حد زیادی در دستیابی به اهداف صنعت نفت کشور مؤثر باشد. ■

گزارش بازار جهانی نفت

افزایش تولید نفت عربستان و تقویت ارزش دلار، قیمت جهانی نفت را تا حدی کاهش داد.

۱۳۴/۲۵ دلار رسید.

با وجود کاهش قیمت‌های نفت در نتیجه اعلام افزایش تولید عربستان سعودی، این قیمت‌ها همچنان ۳۵ درصد بالاتر از قیمت‌های نفت در آغاز سال جاری میلادی است. عربستان سعودی همچنین، نشست‌های بین تولیدکنندگان و مصرف‌کنندگان نفت در روز ۲۲ ژوئن برگزار کرده است. با این حال، به نظر می‌رسد مشکل اصلی بازار در حال حاضر، کمبود ظرفیت پالایشی جهان، ضعف ارزش دلار و تنش‌های سیاسی و ژئوپلیتیکی در مناطق اصلی تولید نفت می‌باشد و تا زمانی که مشکلات اصلی بازار نفت حل نشود، افزایش تولید، کمک زیادی به کاهش قیمت‌ها نخواهد کرد. نکته قابل توجه دیگر در بازار نفت، نزدیک شدن قیمت نفت خام‌های سنگین و سبک است که نشانه بهبود شرایط تقاضا برای نفت خام‌های سنگین است. از سوی دیگر، وجود شرایط Contango در بازار تک‌محموله‌ها، حکایت از آن دارد که قیمت‌های نفت، قاعدتاً باید در سیر نزولی قرار گیرند، مگر آن که عاملی خارج از بازار نفت، قیمت‌ها را بالا ببرد.

با اعلام عربستان سعودی مبنی بر افزایش ۵۰۰ هزار بشکه‌ای تولید نفت خود طی ماه آینده میلادی، قیمت‌های جهانی نفت تا حدی کاهش یافت. تقویت ارزش دلار در برابر سایر ارزها نیز در این زمینه مؤثر بود. طی روز جمعه، قیمت نفت خام وست‌تگزاس اینترمدیت در بازار نیویورک برای تحویل در ماه ژوئیه با ۱/۸۸ دلار کاهش، به ۱۳۴/۸۶ دلار در هر بشکه رسید. در بازار لندن نیز بهای هر بشکه نفت خام برنت در یای شمال، تحویلی در ماه ژوئیه (که آخرین روز برای معاملات تحویلی این ماه بود) با ۱/۸۴ دلار کاهش به بشکه‌ای

قیمت نفت خام ایران در مناطق مختلف *

منطقه	نفت سبک	نفت سنگین
آسیا	۱۲۷/۴۵	۱۲۱/۷۵
شمال غربی اروپا	۱۲۰/۸۵	۱۱۷/۵۸
مدیترانه	۱۲۲/۴۸	۱۱۹/۵۸
آفریقای جنوبی	۱۲۴/۸۸	۱۲۱/۶۸
میانگین وزنی	۱۲۶/۱۰	۱۲۰/۸۱

* دلاربرای هر بشکه، ۲۴ خرداد ۱۳۸۷

استخراج: «اقتصاد ایران» از امور بین‌الملل شرکت ملی نفت.